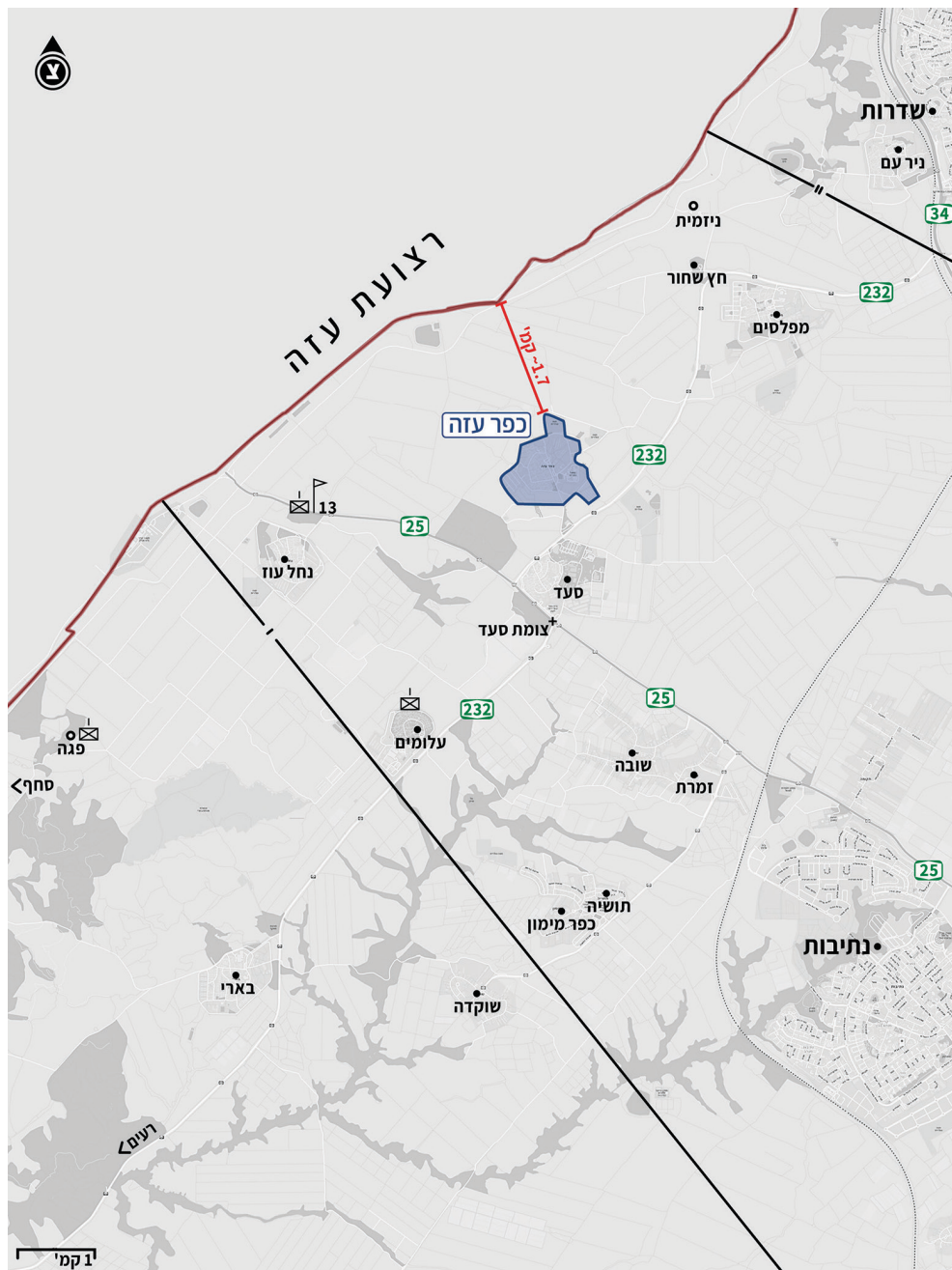

תקציר |

בבוקר 7 באוקטובר 2023 פתחו ארגון הטרור חמאס ופלגים פלסטיניים נוספים בהתקפת סער, מלווה בסיוע אש נרחב לכל רוחב חזית רצועת עזה. יעדיו היו היישובים האזרחיים הישראליים וכוחות צה"ל המוצבים בגזרה, שייעודם שמירה על קו הגבול ועל היישובים.

אחד מיעדי ההתקפה המרכזיים היה קיבוץ כפר עזה, השוכן מצפון-מזרח לרצועה. הקיבוץ היה למוקד מרכזי של מתקפת חמאס, וכוחות מחבלים רבים הגיעו אליו זמן קצר מאוד לאחר תחילתה. אל מול כוחות האויב הרבים, שפתחו מייד במסע הרג וטבח של אזרחים, התייצבו חברי כיתת הכוננות של הקיבוץ אשר נלחמו בגבורה. שבעה מהם נהרגו במהלך הלחימה.

כוחות צה"ל הראשונים הגיעו ליישוב שספג אבדות רבות שעתיים בלבד לאחר תחילת הלחימה, וזאת לאחר שהם עצמם ניהלו קרבות קשים ועקובים מדם. התוצאות הקשות של הלחימה בכפר עזה מחייבות הערכה מחודשת בדבר האימון וההפעלה של כיתות הכוננות ושילובן עם כוחות צה"ל.

מבט כללי על גזרת נחל עוז וקיבוץ כפר עזה.

קרב כיתת הכוננות של קיבוץ כפר עזה ב־7 באוקטובר 2023

שמאי רן¹

מבוא

אירועי כפר עזה היו מהקשים ב־7 באוקטובר 2023. בתוך זמן קצר התמוטט מערך ההגנה של צה"ל מול מתקפת החמאס, וקיבוץ כפר עזה נותר לבדו במערכה. אנשי הקיבוץ לחמו לבדם כשעתיים, לפני שהגיעו תגבורות ראשונות. נדרשו שעות רבות לצה"ל ולכוחות הביטחון להשתלט מחדש על היישוב, ועוד שעות רבות יותר, ואף ימים, לסריקה ולפינוי התושבים.

מאמר זה סוקר את התמודדות הקיבוץ מול מתקפת חמאס בשעתיים הראשונות, עד להגעת כוחות צה"ל. בשעתיים אלה התגונן הקיבוץ באמצעות הכוח הלוחם היחיד שהיה בו – כיתת הכוננות. דרך השתלשלות האירועים האלו ננסה לבחון את היערכות היישוב להגנה ואת יחסי הגומלין שהיו בינו לבין כוחות צה"ל בגזרה.

מדובר באירוע מורכב מאוד; המחקר המקיף על אירועי כפר עזה נמצא בעיצומו, ופרטים רבים עודם לוטים בערפל, בפרט לגבי פעילות האויב.

¹ תא"ל (במיל") שמאי רן קסטנברג, יליד 1955, שירת בצה"ל בשנים 1973–2000 במגוון תפקידי פיקוד חי"ר וצנחנים. מאז פרישתו עבד ברפא"ל ובמערכת הביטחון. כותב מאמר זה הוא נציג המחלקה להיסטוריה בצה"ל בצוות התחקיר הצה"לי על הלחימה בקיבוץ כפר עזה, שמוביל מח"ט 55, אל"ם עודד זימן. הכותב מלווה את הקהילה מאז 7 באוקטובר ומנסה לסייע לה להשתקם.

המקורות שעליהם נסמך מאמר זה הם ראיונות, סיורי שטח, תכתובות ווטסאפ, הקלטות קשר, צילומי אוויר, עדויות, מסמכים ותיעוד בתקשורת. קיים פער בחלק מתיעוד ממצלמות אבטחה.²

אני פצוע, ו[אורי] רוסו, ליד הבית של עידו שמריז, מחבלים במדי צה"ל, חסלו אותם, חסלו אותם, אחרי זה נטפל בפצועים.³

כך כתב טל אילון, מפקד כיתת הכוננות, לאחר שנפצע ולפני שנפטר מפצעיו. גבורתם של טל וחבריו לכיתת הכוננות זועקת משורות אלה, ואותה ראוי שנכיר, נלמד וננחיל לרבים.

אין זה אירוע צבאי רגיל שמעורבים בו כוחותינו ואויב; האירוע התרחש בזירה אזרחית, והאזרחים הם שנשאו ונושאים בתוצאות. תקצר היריעה ודלות המילים מלתאר את סבלם, עימם הסליחה.

קיבוץ כפר עזה

קיבוץ כפר עזה, המשתייך למועצה האזורית שער הנגב, הוקם ב־1951 על ידי גרעין נח"ל במסגרת תנועת איחוד הקיבוצים. הקיבוץ נעזב על ידי מתיישביו הראשונים ב־1955 ויושב מחדש בהדרגה על ידי גרעינים מתנועות הנוער העובד והלומד והצופים בשנת 1956.

ערב מלחמת 'חרבות ברזל' חיו בכפר עזה כ־300 משפחות שהם כ־850 תושבים. בשנים האחרונות עבר הקיבוץ תהליכי הפרטה, ונבנתה הרחבה ובה גם תושבים שאינם חברי קיבוץ. במיזם הרחבה נוסף החלה הבנייה, לאחר שכל המגרשים נרכשו.

הכלכלה המשותפת של הקיבוץ מבוססת על גידולי שדה ומטעים (במשותף עם קיבוץ מפלסים הסמוך); מפעל 'כפרית' לייצור חומרי גלם לתעשיית הפלסטיק; וחברת הגברה מהגדולות בארץ – 'סינקופה'. חלק מנכסי הקיבוץ, כדוגמת הלול, הושכרו ליזמים פרטיים, ובשטח היישוב יש גם עסקים פרטיים.

הקיבוץ בנוי ברובו על השיפולים המזרחיים של רכס מתון בגובה 90 מ'. הכניסה הראשית לקיבוץ היא מדרום, מכביש 232 (ציר שדרות-כרם שלום). מרחק הקיבוץ מגבול רצועת עזה כ־1,700 מ' ו־7.5 ק"מ משדרות.

2 חלק מהמצלמות לא נמצאו, ובחלקן לא השתמרה הקלטה.

3 ווטסאפ כיתת הכוננות כפר עזה - "כיתת כוננות - לא לירות!!!" (להלן: ווטסאפ כיתת הכוננות), 2023 שעה 07:00 לערך.

קיבוץ כפר עזה.

את היישוב חוצה ציר מרכזי בכיוון כללי מדרום לצפון 'כביש 6' (ראו מפה בעמוד 122). חלקו המזרחי הוא ברובו שטח משקי (למעט שכונת מגורים אחת), ובפינתו הדרום־מזרחית מצוי מפעל 'כפרית'. בחלקו המערבי מצויות עיקר שכונות המגורים, ובמרכזו מבני הציבור – חדר האוכל, מרכולית, מרכז תרבות, גני הילדים וכו'. בחלקו העליון, הצפון־מערבי, של הקיבוץ מצויים מגורים בהשכרה לסטודנטים ושכונת דור צעיר הקרובים ביותר לגבול רצועת עזה. בפאתי היישוב הדרום־מערביות נמצאת שכונת ההרחבה.

הקיבוץ מוקף גדר מרותכת אינדיקטיבית המתריעה על חיתוך וחצייה, ולאורכה דרך היקפית. בגדר שמונה שערים.⁴ בין הדרך ההיקפית לצירים הפנימיים היו תשעה מחסומים בדרכים הראשיות, שנועדו להגביל תנועת רכב בתוך היישוב. בכניסה הראשית יש שער חשמלי המצויד במצלמות אבטחה ועמדת שומר מבוטנת. בהיותו יישוב סמוך גבול, בכל בתי כפר עזה יש ממ"דים, ובשטחים הציבוריים פזורות מיגוניות.

מרחב ההגנה

כוחותיה של אוגדת עזה ערוכים להגנה לאורך קו הגבול עם רצועת עזה. "משימת האוגדה הינה להגן על תושבי המדינה הנמצאים בגבולות הגזרה שהוגדרו לה מפני איומים משטח רצועת עזה ובכלל".⁵ לאורך הגבול נבנה מכשול נגד חדירה ומערך איסוף משוכלל הנשלט מרחוק. בסוף שנת 2021 הושלמה בנייה של קו מכשול מעובה נוסף בעורף המכשול הקיים – מכשול 'שעון חול' – הכולל גם מערכת לגילוי ומניעת חפירת מנהרות לשטח ישראל.⁶

מאז מבצע 'צוק איתן' (קיץ 2014) עסקו הכוחות בקו בפעילות במרחב המכשול. במאסר 2018 החלו 'צעדות השיבה'⁷, והאוגדה התמודדה עם אירועי הפרות סדר סמוכות גדר; לפרקים התנהלו סבבי לחימה, שעיקרם היה חילופי אש תלולת מסלול. מעבר לשגרת הפעילות, נערכו הכוחות ותרגלו מצבי חירום

4 החטיבה הצפונית 643 - עורף, תכנית הגנת היישוב לשגרה ולחירום, שם היישוב כפר עזה, עדכון: אוקטובר 2022 (להלן: פקודת הגנת היישוב).

5 אוגדת עזה 143, "קיר הברזל": תפיסת ההגנה בשגרה ברצועת עזה, 15 במאסר 2022, עמ' 4, התפיסה שהייתה בתוקף הפרוץ המלחמה (להלן: קיר הברזל).

6 שנה להשלמת המכשול בעזה – תמונת מצב, אתר צה"ל, 25 בינואר 2023.

7 דו"ח צוות התחקור המטכ"לי לבדיקת אירועי "שומרי הסף" בגבול רצועת עזה, יולי 2018. להרחבה ראו ויקיפדיה, ערך:

<https://he.m.wikipedia.org/wiki/2021-2018> (העימותים בגבול ישראל-רצועת עזה)

אפשריים כמו חדירה, פיגוע נגד כוחות צה"ל במרחב הגבול וגם פשיטת פתע על יישוב או על מספר יישובים.

מעיון במסמך תפיסת ההגנה של האוגדה המכונה "קיר הברזל" (2022) ניתן ללמוד שאיום הפשיטה על היישובים נתפס כאיום בסבירות נמוכה מאוד לאור הערכת יכולות האויב, כוונותיו ואי יכולתו להתמודד עם המכשול.⁸

גזרת נחל עוז

על הגנתו של קיבוץ כפר עזה מופקד צוות קרב גדודי (צק"ג) 'נחל עוז' – הגדוד הדרומי של החטיבה המרחבית הצפונית באוגדת עזה. משימת הגדוד הוגדרה: "צק"ג נחל עוז יגן בגזרתו כולל מרחב היישובים. יאתר וישמיד פעילות אויב לעבר שטח מדינת ישראל, ויהיה ערוך לביצוע מהלכים התקפיים, כל זאת על מנת להקנות בטחון לתושבי הנגב המערבי ועוטף עזה".⁹

גדוד 13 מחטיבת גולני קיבל את האחריות לגזרה ב־19 ביולי 2023. בסיסה של פלוגה ב' אשר בגזרת אחריותה נמצא גם קיבוץ כפר עזה היה ב"מוצב" נחל עוז, יחד עם מפקדת הגדוד. צוות קרב מחלקתי (צק"ס) מפלוגה זו היה במוצב הקידמי "ניזמית". ומנה באותו סוף שבוע טנק אחד ונמ"ר.

הפלוגה המסייעת הייתה כוח עתודה גדודי, ובסיסה היה במוצב עלומים. הגדוד, כשאר כוחות הגזרה, היה טרוד בעיקר בפעילות סביב המכשול ועסק פחות בקשר עם היישובים. "חשוב לי שתדעו, אני, כלל המפקדים ועד אחרון הלוחמים רואים זכות גדולה להילחם 'ולהתחכך' באויב במרחב הגבול מדי יום, ברור לנו שכל עוד המפגשים בינינו יהיו שמה אז היישובים יהיו בטוחים יותר..."¹⁰ כתב מג"ד 13, סא"ל תומר גרינברג,¹¹ לרבש"צים כאשר אלה הלינו על כך שלא התקיים איתו מפגש.

8 קיר הברזל, עמ' 11.

9 פקודת הגנה – נחל עוז, תע"מ נחל עוז / צק"ג 13, מצגת, תאריך משוער: יולי 2023 (להלן: **מצגת פקודה 13**).

10 קיטוע ממסרון שכתב סא"ל תומר גרינברג בקבוצת הווטסאפ של הרבש"צים. תאריך משוער: אוגוסט-ספטמבר 2023.

11 סא"ל תומר גרינברג ז"ל נהרג בקרבות חטיבת 'גולני' בשג'אעיה ב־12 בדצמבר 2023.

הגנת היישוב והיישוב בחירום

כפר עזה הוגדר יישוב "קדמי"; קרי, יישוב הנמצא ב"סבירות גבוהה לאיום"¹². מהגדרה זו נגזרת הזכאות למרכיבי ביטחון חומריים (תשתיות, ציוד וכו') ולכוח הגנה חמוש – "מחלקת הגנת היישוב"; דהיינו, כיתת הכוננות של היישוב.

לכפר עזה, בדומה לשאר היישובים בגזרה, הוכנה תוכנית הגנה שנכתבה על ידי רכז הביטחון השוטף הצבאי (רבש"ץ) יחד עם קצין היישובים. המסמך אושר ונחתם (לא בשטח) על ידי מח"ט הגזרה.¹³ המסמך מכיל ברובו נתונים על היישוב, מרכיבי הביטחון, הנחיות ונהלים, ויש בו התייחסות מועטה להערכת מצב פרטנית ולתוכנית הנגזרת ממנה.¹⁴

איומי הייחוס שהוגדרו למערך החירום ביישוב היו: "חדירה קרקעית לשטחנו, ירי תמ"ס, ירי נ"ט, איום הרחפנים לרבות רחפנים מטילים, איום בלוני נפץ ותבערה וצלפה".¹⁵

לכל יישוב רבש"ץ הממונה על ידי צה"ל (בתיאום עם היישוב) וממלא את תפקידו במשרה ושכר מלאים.¹⁶ באחריותו "שגרת האבטחה של היישוב בשגרה ובחירום, כשירות ומוכנות כיתת הכוננות היישובית. מבצעת כפוף הרבש"ץ למ"פ הגזרה".¹⁷

רבש"ץ כפר עזה היה שחר אביאני, בן 54, רס"ם (במיל') ובוגר קורס רבש"צים.¹⁸ הוא היה בתפקיד מאז 2018. מפקד כיתת הכוננות היה טל אילון. תפקיד הכיתה במצב חירום ויחסי הגומלין שלה עם כוחות הגזרה הוגדרו בתוכנית הגנת היישוב: "הרבש"ץ וכיתת הכוננות האזרחית יתנו את המענה המבצעי באירוע עד להגעת כוחות הצבא. לאחר מכן ישולבו במשימות ת"פ [תחת פיקוד] הכוח הצבאי שיגיע ליישוב ויתפוס פיקוד על האירוע".¹⁹

12 מטכ"ל-אמ"ץ-חטיבת המבצעים, מרכיבי הביטחון והגנת היישוב, סימוכין 1100239-10-3078, יוני 2019 (להלן: מרכיבי הביטחון והגנת היישובים).

13 ריאיון עם רס"ן אראל סאסי, רבש"ץ קיבוץ סעד, על ידי שמאי רן, סעד, 21 באוגוסט 2024 (להלן: ריאיון סאסי).

14 פקודת הגנת היישוב.

15 שם.

16 המפקדה הכללית-אגף המבצעים, הוראה מבצעית – הגנת היישוב ומרכיבי ביטחון, 28 בפברואר 2023 (להלן: הוראה מבצעית הגנת היישוב).

17 פקודת הגנת היישוב.

18 תחקיר כפר עזה – הגנת היישוב, רס"ן צורי אביבי, אע"צ יחזקאל פייגלין, תאריך משוער: יולי 2024 (להלן: תחקיר הגנת היישוב).

19 פקודת הגנת היישוב, עמ' 14.

ערב 7 באוקטובר 2023 מנתה כיתת הכוננות בכפר עזה 15 חברים, כולל הרבש"ץ וסגנו. לחברי כיתת הכוננות רקע צבאי מגוון; חלקם לוחמים וחלקם ממערכי תמיכה, אשר אומנו והוכשרו במסגרת אימוני הכיתה. הם היו מצוידים בנשקים מסוג אָסֶסֶס 16 מקוצר ובציוד אישי הכולל כוונת אופטית, יראו, אפוד לוחם וקסדה. כיתת הכוננות ערכה בשנת 2022 שני אימונים, אחד במתקן אימונים והשני ביישוב; ובשנת 2023 הספיקה להתאמן רק פעם אחת במתקן האימונים.²⁰ האימון האחרון ביישוב – ב־28 בנובמבר 2022 – סוכם במילים "טוב מאוד".²¹ התרחישים שתורגלו היו הפעלת בידוד מרחב ופק"ל חשיפה עקב התרעה, פגיעת נ"ט ברכב תקוע בשער אחורי, שני נערים נעדרים ביישוב, התרעת 'צבע אדום' ביישוב ואירוע רב־נפגעים (אר"ן) במגרש.²²

כלי הנשק של חברי כיתת הכוננות היו מאוחסנים בבתייהם, ולשם כך נקנו כספות מתאימות. אולם כמה חודשים לפני 7 באוקטובר רוכזו כלי הנשק ואוחסנו בנשקיה.²³

לצורכי תקשורת עם הגזרה היה אמור להיות בידי הרבש"ץ מכשיר קשר. לשם שדרוג המכשירים נאספו המכשירים הישנים לפני האירוע, ומכשירי קשר חדשים עדיין לא הגיעו.

הטיפול בצורכי הפרט והקהילה בעת אירוע מסור בידי צוות החירום היישובי (צח"י). בצוות כמה קבוצות העוסקות בנושאים שונים כמו רפואה, רווחה וכו', והוא מקשר בין הצבא (באמצעות הרבש"ץ) ומחלקת הביטחון של המועצה האזורית לקהילה, מנחה ומעדכן את התושבים, דואג לצורכיהם ופותר בעיות פרטניות.

לרשות הצוות עמד חמ"ל היישוב שנמצא בסמוך לחדר האוכל, אולם הסיכון בתנועה לחמ"ל בעת אירוע הביא את צוות החירום לגבש נוהל עבודה בטלפונים הניידים מבתייהם. כך נהגו באירועים בעבר וכך נהגו גם בתרגילים.²⁴ על פי תוכנית הגנת היישוב, במצבי הכוננות השונים אמורים האזרחים

20 תחקיר הגנת היישוב.

21 קצין הגמ"ר החטיבה הצפונית, **סיכום אימון – חד יומי כפר עזה**, 28 בנובמבר 2022.

22 שם.

23 לסוגיית אחסנת כלי הנשק של כיתות הכוננות ביישובים ראו: המבוא לשער כיתות הכוננות בגיליון זה של "יסודות".

24 **ריאיון עם רחל סטלמן, ראש צח"י**, על ידי אל"ם עודד זימן ושמאי רן, כפר עזה, 21 באוגוסט 2024 (להלן: **ריאיון סטלמן**).

להישאר בבתיהם.²⁵

בוקר 7 באוקטובר – תחילת המתקפה על כפר עזה

בשעה 06:29 נפתחה הרעשה – ירי תלול מסלול (תמ"ס) של רקטות ופצצות מרגמה על הגזרה כולה ובתוכה על היישוב, שבו אותרו נפילות של ארבע רקטות,²⁶ והופעלה אזעקת 'צבע אדום'. בשעה 06:42, על פי הדיווח בקבוצת הווטסאפ של כיתת הכוננות,²⁷ נחתו שלושה מצנחים ממונעים²⁸ בשטח היישוב. בצומת הציר ההיקפי עם דרך פנימית הפונה לבריכה, סמוך לבית משפחת עידן (ראו תצלום אוויר בעמוד 129). כאן החל מסע ההרג של המחבלים בקיבוץ.

המחבלים ירו בבני הזוג סמדר ורועי עידן בתוך ובסמוך לביתם. שנים מילדיהם נשארו להסתתר בבית, ואילו אביגיל, הבת הקטנה, רחקה מהמקום ונאספה לבית משפחת ברודץ'.

מייד לאחר נחיתת המצנחים הממונעים, בין השעה 06:50 ל־06:58 נפרצה גדר היישוב, ככל הנראה בשני שערים בגדר הצפונית: השער המזרחי באזור השדה הסולרי והשער המערבי, המכונה פשפש הרחבה, מצפון למגרש הספורט ושכונת ההרחבה.

דרך שערים פרוצים אלה חדר גל ראשון של עשרות מחבלים רכובים על גבי טנדרים ואופנועים. כוח המחבלים שפשט על הקיבוץ באותו יום מנה כחמש מחלקות נוח'בה מחטיבת העיר עזה, מגדודי דרג' אֶתופאח ונאצר רד'ואן. מספר המחבלים שהגיעו לקיבוץ, בכמה גלים, מוערך ב־200-250 (גופות של כ־100 מהם נמצאו בקיבוץ בתום הלחימה, וגופות של עשרות נוספים נמצאו בינו לבין גדר המערכת). המחבלים היו מצוידים בכלי נשק אישיים, מקלעים, מטולי אֶרֶפִּיגִי, רימונים ומטענים. על כלי הרכב שננטשו ברחבי הקיבוץ נמצאו מנת תחמושת נוספת וציוד רפואי.²⁹

25 פקודת הגנת היישוב, עמ' 18.

26 בשטח היישוב נמנו ארבע נפילות של רקטות. **התחקיר המבצעי מלחמת חרבות ברזל, אוגדה 143, תחקיר הקרב על כפר עזה 7.10.2023-10.10.2023**, אוגוסט 2024 (להלן: **התחקיר המבצעי**).

27 ווטסאפ כיתת הכוננות.

28 מספר המצנחים – על פי תצלום של רועי עידן מ־YNET ומצלמת כוונת מנמ"ר, גדוד 13.

29 חטיבה 55, **תחקיר כפר עזה**, פרק המודיעין, מצגת, מתחקר: אל"ם עודד זימן, 17 בספטמבר 2024 (להלן: **תחקיר 55**).

עם הפריצה ליישוב התפצלו כוחות המחבלים לנקודות שונות ברחבי הקיבוץ. חלק מחוליות המחבלים נעו דרומה לעבר השכונות הדרומיות, דרך או בסמוך לשכונת ההרחבה, כשהן רוצחים בדרכם את אורלי שוורצמן פינקו ובעלה דוד שגרו בקצה הדרומי של שכונת ההרחבה.

טנדר מחבלים אחד נע דרך האזור המשקי לרחבת המזכירות, שם נתקלו המחבלים ברכב נהוג על ידי חבר הקיבוץ דוד קציר (קצ'קו) שיצא בבוקר מהקיבוץ לטיול, ועם תחילת הירי ניסה לחזור למשפחתו. קצ'קו נורה למוות ברכבו.³⁰

חוליות מחבלים אחרות נעו מזרחה, תוך כדי הרג תושבים.³¹ בבית הסמוך למשפחת עידן הם רצחו את כל בני משפחת קוץ – לבנת, אביב, רותם, יונתן ויפתח. עומר צדיקביץ, שהיה אחראי מחשוב במועצה, נרצח בסמוך לרכבו בעת שיצא לנסוע, כבכל אירוע, למועצה האזורית כדי להפעיל את מערכות המחשוב בחמ"ל. את הדר ואיתי ברדיצ'בסקי רצחו בביתם, כשבעריסה לידם נותרו זוג תאומים בני 10 חודשים. בלהה אפשטיין, בת 81, נורתה למוות בפתח ביתה. מיכל אדמוני ובנה, סרן גיא אדמוני, נרצחו בביתם. גם מירה שטהל נרצחה בביתה, ומזרחה משם (ייתכן שעל ידי חוליה אחרת) נרצח בביתו שחר ברגשטין.

דורית (בר-אילן) ורטהיים – חברת הצח"י שהייתה אמונה על הפעלת התקשורת הפנים-ישובית המבוססת על תפוצת אס-אמ-אס, קהילהנט' הצליחה לשלוח בשעה 06:41 הודעה: "... לתושבי הקיבוץ, נא להסתגר בבתיכם ובממדים", עד הודעה חדשה". זאת, בטרם נרצחה יחד עם בן זוגה אביב. בנם, שהיה איתם בדירה, הסתתר ושרד. בהיעדרה נדרש זמן לראש הצח"י ולמנהלת הקהילה להפעיל מחדש את הרשת. בשעה 07:35 יצאה בקהילהנט הודעה "בוקר טוב. מחבלים בקיבוץ. נמשיך לעדכן. קהילהנט". הדיווחים ברשת מאנשי הקיבוץ, בקהילהנט ובשאר הרשת, היו רבים והיה קושי ליצור קשר עם בעלי תפקידים מחוץ ליישוב. עיקר המידע שיצא ממנו לרשויות ולכוחות השונים התבסס על שיחות והודעות טלפוניות מתושבים שהתקשרו למכריהם, תיארו את מצוקתם וקראו נואשות לעזרה. מספר תושבים בקיבוץ ומחוצה לו נטלו על עצמם ליצור קשר ולהעביר הודעות מתושבי המקום לצבא ולארגוני החירום. מידע והנחיות מגופים אלה לתושבים לא הועברו כלל.

30 ריאיון עם רועי כהן, תושב כפר עזה, על ידי שמאיר רן, כפר עזה, 26 ביולי 2024.

31 היות שבמועד כתיבת מאמר זה אין בדינו ידיעות מפורטות על מהלכי המחבלים, אין במאמר זה להצביע במדויק על הסדר והזמן של ההרג והרצח.

מסע ההרג. צירי התקדמות אויב משוערים 06:30 - ~08:30.

לחימת כיתת הכוננות של כפר עזה

בבוקר 7 באוקטובר נכחו ביישוב 14 מ־15 אנשי כיתת הכוננות. עם תחילת ירי התמ"ס והפעלת 'צבע אדום', הם הכניסו את בני משפחותיהם לממ"דים ודאגו לשהייתם שם. הירי נשמע חריג ביחס לעימותים קודמים, אך לא התקבלו הנחיות מהצבא להפעלת הכיתה. רק כרבע שעה לאחר תחילת הירי, כשהתקבלו דיווחים על נחיתת המצנחים הממונעים, התבהר שאין מדובר בעוד סבב רגיל. בשעה 06:45 הינחה מפקד כיתת הכוננות, טל אילון, בקבוצת הווטסאפ על פתיחת הנשקיה ומיד אחריו הכריז הרבש"ץ אביאני "חברים אמת, אמת, כיתת כוננות תוקפץ".³²

על פי התרגולת, יצאו אנשי הכיתה אל הנשקיה להצטייד בנשק ולקבל משימות. הראשונים להגיע היו בעלי התפקידים – שחר אביאני וטל אילון, שבתיהם סמוכים לנשקיה, ואיתם הגיעו אורי רוסו ואבי הנדי.

הנשקיה היא מבנה חד־קומתי בן חדר אחד, מוקף מדרום וממזרח ברחבה פתוחה, נטועה במספר עצי זית. בניצב למבנה, ממזרח לו, נמצא מבנה הארכיון של הקיבוץ. מדרום, בטווח של כ־25 מ', עומדים שני מבנים צמודים – בית המכלול והמספרה. ממערב, במרחק 50-60 מ', מצויים הגלריה, בית הכנסת והמועדונית. הרחבה והכניסה לנשקיה נשלטות מכל המבנים סביב. (ראו תצלום אוויר בעמ' 133).

בשעה 06:50 דיווח רוסו, סגן מפקד כיתת הכוננות,³³ שהוא בנשקיה; משם יצא יחד עם טל, מפקד הכיתה, מערבה. השניים נעו, ככל הנראה, לכיוון המצנחים שעליהם דיווח אביחי כבר בשעה 06:42. בדרכם הם נתקלו במחבלים. ב־07:00 לערך דיווח טל בקבוצת ווטסאפ של כיתת הכוננות: "אני פצוע, ורוסו, ליד הבית של עידו שמריז, מחבלים במדי צה"ל, חסלו אותם, חסלו אותם, אחרי זה נטפל בפצועים".³⁴ גופותיהם של השניים נמצאו סמוך לשביל שמצפון לבית ברדיצ'בסקי-שמריז (בית מס' 510).

גם אופיר ליבשטיין, חבר כפר עזה וראש המועצה האזורית שער הנגב, הגיע מייד לנשקיה. הוא יצא עם נשקו ומחסנית ורץ לכיוון האויב. גופתו נמצאה מאוחר יותר על ידי בנו, לאחר שנורה ברחבה שלפני ביתו.³⁵

32 **כיתת הכוננות**, דבריו של אילון, כפר עזה, 7 באוקטובר 2023, שעה 06:45.

33 שם.

34 שם.

35 ראו דבריה של ורד ליבשטיין: **כאן 11, זמן אמת**, עונה 8 פרק 5 – "כיתת כוננות, לא לירות!" (להלן: **זמן אמת**).

יניב אוחנה יצא מביתו ברכב שהחנה ליד הקניונית ורץ בטעות לחמ"ל, שם פגש את נדב עמיקם. החמ"ל היה נעול, והשניים רצו לנשקיה ונפגשו עם שחר ואבי.

כשאביחי ברודץ' יצא להתייצב בנשקיה, הוא מצא בפתח ביתו את אביגיל עידן. כאמור, אביגיל בת השלוש נמלטה מבית הוריה שנרצחו בתחילת האירועים ואחיה נשארו במסתור בביתם. ממנה הבין אביחי על אופי האירוע. הוא הכניס אותה לביתו וצרף אותה לאשתו, הגר, ולשלושת ילדיהם. אביחי מיהר להצטרף לחבריו בכיתת הכוננות בנשקיה. בדיעבד היה זה מפגש אחרון לפני שמשפחתו ואביגיל נחטפו לעזה.³⁶

גם עידו שמריז הגיע לנשקיה מביתו. בדרכו חלפו על פניו טל ורוסו. בנשקיה הוא פגש בחטף את אופיר, שמיהר לצאת.³⁷

בעוד חברי כיתת הכוננות מגיעים לקחת נשק, נפתחה מצפון אש יעילה של מחבלים אל רחבת הנשקיה. האם ידעו המחבלים על הנשקיה והגיעו לשם על פי תוכנית או שהיה זה מפגש אקראי בין הכוחות? סביר שידעו, אך לפי שעה אין בידינו תשובה מהימנה על כך.

נדב ועידו דילגו בשטח הפתוח למבנה הגנרטור בחלקה הצפון־מזרחי של רחבת הנשקיה וניהלו חילופי אש עם חוליה של מספר מחבלים שתפסו מחסה מאחורי ומתחת לכלי רכב שחנה ברחבת החנייה ליד בית אביאני. בעת שדילגו חזרה, ובמהלך חילופי האש ברחבת הזיתים, נפגעו שלושה מאנשי הכיתה – שחר, נדב ואבי, ונותרו שוכבים בחורשה.

יניב ניסה לאגף את הנשקיה, וכשחזר ראה את השלושה פגועים ברחבה שלפני הנשקיה. בהמשך הוא זיהה שני מחבלים שקפצו מהמקום, ירה באחד מהם ניהל חילופי אש עם השני, וכשהיה למחבל מעצור בנשק ירה גם בו.³⁸

בינתיים הגיעו והצטרפו ללחימה חברים נוספים של כיתת הכוננות. דקל סייג ואביב ברעם הגיעו למקום לאחר שהשאירו את הקטנוע עליו רכבו מבתיים באזור תחנת ההסעה, ודילגו בין המספרה לנשקיה בחיפוי של עידו. סרגיי יענקלביץ' יצא מביתו רכוב על אופניים.³⁹ הוא השאיר אותם בפינת

36 הוחזרו במסגרת עסקת שחרור החטופים ב־26 בנובמבר 2023.

37 **תחקיר כיתת הכוננות כפר עזה**, על ידי שמאי רן, כפר עזה, 28 בנובמבר 2023 (להלן: **תחקיר כיתת הכוננות**).

38 **ריאיון עם יניב אוחנה, חבר כיתת הכוננות**, על ידי שמאי רן, המרכז הרפואי שיבא בתל השומר, 27 בדצמבר 2023 (להלן: **ריאיון אוחנה**).

39 **ריאיון עם סרגיי יענקלביץ', חבר כיתת הכוננות**, על ידי שמאי רן, שפיים, 7 בדצמבר 2023 (להלן: **ריאיון יענקלביץ'**).

בית המכלול ודילג לנשקיה. בר אלישע, לאחר שהשאיר את שתי בנותיו אצל השכנים, יצא ברכבו אל קרבת הנשקיה והמשיך לשם רגלית.

השטח כולו נשלט באש המחבלים. חברי הכיתה ניהלו חילופי אש עם המחבלים שתקפו אותם בחסות הפאה הדרומית של הנשקיה. מהפינה הדרום-מזרחית של הנשקיה זוהה מחבל ליד הבית של טל, מפקד כיתת הכוננות. עידו ואביב השיבו אש, פגעו והסתערו למקום; לאחר שוידאו פגיעה, חזרו לנשקיה.

אביב החליט לצאת ממחסה הנשקיה ולנסות לחלץ את הפצועים – אבי, שחר ונדב. ביציאה לשטח הפתוח הוא נפגע מירי, נפצע ונשכב שם. בכוחותיו האחרונים הוא דיבר בטלפון עם אישתו, דיווח על המצב, התקשר גם לאישתו של אבי הנדי והעביר לה ממנו מסר אחרון.⁴⁰

עידן שלזינגר, לאחר שנתקל במחבלים, נסע ברכבו לקרבת הנשקיה, וכשהתקרב זיהה את הפצועים וההרוגים ברחבת הזיתים. אביב סימן לו בידיו, בכוונה להזהיר אותו מירי מהגגות. לאחר ניסיון לא מוצלח להגיע לנשקיה, חזר שלזינגר לביתו ובתוך כך יידע אנשים והזהיר אותם מפני הטבח. הוא לקח ברכבו את משפחתו ויחד עם שכניו (כולל בנותיו של בר) יצאו לקיבוץ סעד הסמוך. שם, בצומת על כביש 232, כיוון כוחות תגבור שהגיעו למקום.⁴¹

מכיתת הכוננות נותרו שישה לוחמים, בשטח נשלט בירי אויב וללא פיקוד. הם הרגישו שהלחימה במקום חסרת תוחלת והחליטו לנתק מגע.

עידו, דקל ואביחי פנו לכיוון ביתו של עידו. בדרך נפרד מהם אביחי והשניים הנותרים המשיכו לביתו של עידו, שם שהו בממ"ד בהמשך היום עד שחולצו.

יניב סיפר שהוא נשאר במקום, דילג למחסה מתחת למדרגות בית הארכיון וניהל חילופי אש מול מחבלים, ששניים מהם נמצאו באזור המועדונית. בשעה 10:15 התקשרה אישתו ודיווחה על מחבלים בבית. הוא ניתק מגע מהנשקיה, עלה על רכבו ונסע לכיוון ביתו. בדרך על הציר ההיקפי מצפון, באזור שכונת דור צעיר נתקל במחבלים, ניהל אש, נפצע בידו וחילץ עצמו לאחור עם רכבו לרחבת המרכולית. בשארית כוחותיו הצליח להגיע אל הרמפה, לברז כיבוי אש, שם שתה והמתין. לאחר כשעתיים וחצי להערכתו, הגיע רכב משטרת פונה אותו אל מחוץ לישוב.⁴²

40 ראו: דברי שרון הנדי וחלי ברעם בתוך: **זמן אמת**.

41 דברי עידן שלזינגר בתוך: **תחקיר כיתת הכוננות**.

42 **ריאיון אוחנה**.

תצלום אוויר של מרחב הנשקיה.

אביחי, שהתנתק מחבריו, המשיך לחמ"ל הנמצא בקומת הקרקע של מבנה חדר האוכל. בפתח החמ"ל הוא נקלע לקרב מטווח קצר עם מחבלים. בשעה 08:25 דיווח בקבוצת הווטסאפ שנפצע.⁴³

בר וסרגיי יצאו לכיוון שכונת ההרחבה. בדרכם נתקלו במחבל, ירו בו וסטו ממסלולם דרומה, שם זיהו קבוצה של מחבלים. ליד בית ארז יצקן הם מצאו מחסה במחסן. ממוקם מסתורם זיהו עוד קבוצה של מחבלים, כשהם סורקים את הבתים מדרום למדשאת חדר האוכל.

גם תושב הקיבוץ גון סוסנה זיהה מביתו הסמוך לחדר האוכל, קבוצה

רחבת הנשקיה, מבט ממבנה המכלול (צילום שמאי רן).

של כ־10-15 מחבלים; הם נעו, לדבריו, בצורה מאורגת וניתן היה להבחין במפקדם. הם סרקו חלק מהבתים וירו בכל מי שנקלע בדרכם.⁴⁴

בנוסף לרצח דורית (בר אילן) ורטהיים⁴⁵ ובן זוגה אביב ורטהיים, נרצחו בביתם בני משפחת פלד – גילה, יזהר ודניאל בנס. בבית מולם נרצחו בני הזוג תמי זיו פלג ואיתן זיו. הניסיון לרצוח את בני משפחת יצקן נכשל; בנסותם לפוצץ את דלת הממ"ד פצעו המחבלים את ארז, אבי המשפחה. טובה וארן גורן, אם ובתה, נרצחו בביתה של טובה. באותה שכונה נרצח גם אליקו רייכשטיין שהיה בדרכו לרכיבת אופניים. מודי אמיר נרצח בביתו כשיצא מהממ"ד להגן על משפחתו, ויהב וינר נרצח כשחיפה על בריחת אישתו ובתו התינוקת.

סרגיי נפרד מבר ונע לשכונת ההרחבה. בעודו סורק בשכונה קיבל מסרון מחברו, אביחי על פציעתו בפתח החמ"ל ויצא מיד לכיוון החמ"ל. בשעה 08:44 הגיע למקום, ונפצע גם הוא, בעת שחצה את רחבת חדר האוכל – 'הפיאצה'.⁴⁶ סרגיי הצליח לחלץ את עצמו לעבר אביחי ששכב פצוע בפתח

44 ריאיון עם גון סוסנה, תושב כפר עזה, על ידי שמאי רן, תל אביב, 31 בדצמבר 2023 (להלן: **ריאיון סוסנה**).

45 כאמור, דורית (בר אילן) ורטהיים הייתה אחראית על התקשורת עם התושבים בצוות החירום היישובי (צח"י).

46 ווטסאפ כיתת הכוננות.

החמ"ל. השניים היו תחת אש מחבלים עד שזו הוסטה, ככל הנראה בשל הופעת נמ"ר מסייע מגדוד 13 על רחבת הדשא בשעה 09:00 בקירוב.⁴⁷ בהמשך הם קיבלו סיוע מכוחות שנכנסו ליישוב עד שחולצו בשעה 14:00 על ידי רכב משטרה.⁴⁸

בר ששהה במחסן בית ארז יצקן קיבל שיחת טלפון מתושב סעד שעמד להיכנס ליישוב, שיחה שהופנתה אליו על ידי עידן שלזינגר. בר סיפר לו שיש מחבלים ומתחולל טבח בכפר עזה, קבע איתו להיפגש במזכירות ויצא לשם. באזור חניית המזכירות חבר בר לשלישיית אזרחים שהגיעו מסעד. הוא הוביל אותם לחדר האוכל והחמ"ל, שם הם חברו לאביחי וסרגיי הפצועים, לקחו מהם את נשקם והמשיכו בתנועה. בדרכם פגשו בגון, ובר התשוש נשאר איתו בביתו. בשעה 09:35 נכנס ליישוב כוח מאולתר בהובלת קצין היישובים האוגדתי. כוח זה חבר בשעה 09:54⁴⁹ לאביחי וסרגיי, והשאיר איתם חובש שטיפל בהם עד שחולצו.

במקביל לפעולות כיתת הכוננות, הצטרף ללחימה תא"ל ישראל שומר, מפקד אוגדה 146 ותושב כפר עזה. בעת שהחלה המתקפה, התארגן שומר בביתו כדי לצאת לריצה. לאחר שהכניס את משפחתו לממ"ד, צפה החוצה וזיהה מצנחים ממונעים חולפים מעל ביתו לקראת נחיתה באזור מגרש הכדורגל. הוא הבין שמדובר בפשיטה על היישוב ודיווח על כך טלפונית לרמטכ"ל, לבכירים נוספים בצה"ל ולרבש"ץ. היות שהשאיר את נשקו בבסיס, הצטייד בסכין ויצא אל מרכז הקיבוץ במטרה להצטייד בנשק.⁵⁰ הוא נע בהסתר והגיע לבית של גון סוסנה. לגון היה אקדח, ושומר קרא לו לבוא עימו. הם התחילו בתנועה צפונה לכיוון גני הילדים, שם זיהו מחבל לבוש מדי צה"ל. המחבל ירה צרור גון השיב באש מאקדחו, וכנראה פגע במחבל; אולם המחבל, שהיה כנראה חלק מחוליה שהשיבה אש לכיוונם, נעלם. הם ניתקו מגע ונפרדו. גון חזר להגן על ביתו ושומר המשיך דרומה עד לבית 415;⁵¹ שם חבר לכוחות מגדוד 13.

47 ריאיון סוסנה.

48 ריאיון יענקלביץ.

49 מצלמת ראש של השוטרי כתר צורן, מתוך: כאן 11, "גבורת הצלף מכפר עזה" <https://www.facebook.com/watch/?v=240214242424890>

50 על פעילותו של תא"ל שומר ראו: <https://www.youtube.com/watch?v=tjwwmeWPtOg> ו- <https://www.israelhayom.co.il/magazine/hashavua/article/14891498>

51 ריאיון עם תא"ל ישראל שומר, מפקד אוגדה 146 ותושב כפר עזה, על ידי ענת שטרן, שגיא טורגן ושמיא רן, חוות השומר, 12 בדצמבר 2023.

על אף נחישותם של אנשי כיתת הכוננות, הם מצאו עצמם בנחיתות מול האויב שהצליח לצבור כוח במהירות רבה בטרם הספיקה כיתת הכוננות להיערך ללחימה. לאחר הקרב העקוב מדם באזור הנשקייה, אף שחלק מהחברים המשיכו לפעול כבודדים, הפסיקה הכיתה להוות כוח לוחם אפקטיבי.

הלחימה בגזרת נחל עוז, עד 08:30

קבוצות הווטסאפ בכפר עזה היו פעילות מאוד והעבירו מידע וקריאות לעזרה. השאלה המרכזית שעלתה הייתה: "איפה הצבא?"

בבוקר 7 באוקטובר, בשעה 06:30, הותקפו כל המחנות ומוצבי גדוד נחל עוז (כמו כל המחנות בגזרת רצועת עזה) באש תלולת מסלול. בחסות האש חדרו לגזרה מאות מחבלים, רובם רכובים על גבי טנדרים ואופנועים.⁵² מחמישה טנקים מאוישים שהיו בגזרה, שניים נפגעו בתנועה לעמדות ושניים נפגעו מאוחר יותר בלחימה על מוצב נחל עוז. החיילים במחנות הגדוד נלחמו על נפשם.

הסמג"ד נפצע קשה בשעה 06:55⁵³ בלחימה על מוצב נחל עוז, מ"פ הגזרה, רס"ן שילה הר אבן, היה בעת תחילת ההתקפה ליד מוצב נזמית עם כוח כוננות נייד. את רכבי החפ"ק והכוננות (שלושה כלי רכב ממוגנים מסוג 'דויד') שלח להגנת כפר עזה, על הטנק שהיה עימו פקד: "סע לכפר עזה, מה שמעניין אותי זה כפר עזה", 54 ואילו הוא עלה על הנמ"ר, יצא לעזרת אנשיו הנלחמים במוצב נחל עוז ונפל שם בקרב. הטנק ניהל חילופי אש עם רכבי מחבלים בקדמת כפר עזה, אך בשעה 10:30, בהיעדר פיקוד גדודי ופלוגתי בגזרה, עזב את המקום ויצא לחלץ את אנשי צוותו של טנק אחר מפלוגת השריון, בפקודת מפקדו האורגני (שלא היה בגזרה ולא היה מודע לתמונת המצב).⁵⁵ רכבי ה'דויד' ששלח הר אבן כלל לא הגיעו לכפר עזה.

52 ריאיון עם סא"ל תומר גרינברג, מג"ד 13, על ידי חלוצי רודוי וצביקה וולק, צומת אורים, 26 באוקטובר 2023 (להלן: **ריאיון מג"ד 13**).

53 רשת קשר גדוד נחל עוז 'נשרים', שעה 06:55: כספיתון משנה [קשר הסמג"ד] "קבלי כי הסמג"ד חטף כדור...".

54 רשת קשר פלוגת נחל עוז "גרנט", שעה 07:11.

55 מפקדת חיל השריון תח"ש, תחקיר צוותי בלחימה – תח"ש מילואים-מלחמת 'חרבות ברזל' - **צוות 3, פלוגת חרמון, גדוד 77,** 19 באוקטובר 2023.

כתת הכוננות לאחר קרב הנשקיה.

כוח הכוננות הגדודי, בפיקוד מ"פ המסייעת, על גבי ארבעה כלי רכב התייצב כבכל בוקר לכוננות במשואות יצחק הישנה. עם תחילת האירוע, יצא לסייע לקיבוץ נחל עוז ובהמשך, לאחר שצירף אליו נמ"ר, הופנה לביצוע התקפת נגד על מוצב נחל עוז יחד עם מ"פ ב'. בשעה 08:00 פקד עליו מח"ט צפונית: "כפר עזה ונחל עוז זו כרגע המשימה".⁵⁶ גם מג"ד 13, שעשה דרכו מביתו לגזרה, שלח אותו לכפר עזה.⁵⁷

הנמ"ר, בפיקוד מ"פ המסייעת, שנכנס לשוב בשעה 08:30 היה הכוח הצבאי הראשון שהגיע לקיבוץ. בהמשך הצטרף אליו שאר כוח העתודה על גבי כלי רכב 'רכים', ואלה חברו לתא"ל שומר. הכוח ירד מהנמ"ר והמשיך בלחימה לשכונת ההרחבה, שם ניהל קרבות נגד מחבלים והכווין אש על רכבי מחבלים שהיו בתנועה אל הקיבוץ.

לצוות הקרב הגדודי בגזרת נחל עוז, שאמור היה להגן ולהחיש עזרה ליישובים שבגזרתו, היו בסוף היום 95 הרוגים ועשרות פצועים.⁵⁸ שרשרת הפיקוד של הגדוד נפגעה קשה: הסמג"ד, שהיה בבוקר המתקפה מפקד הגזרה, נפצע קשה מייד בתחילת הלחימה; מ"פ גזרת נחל עוז, רס"ן שילה הר אבן, נהרג; וסגן מפקד פלוגת הטנקים נפצע.⁵⁹ הכוח הנייד היחיד שנותר הופנה לכפר עזה. לוחמי הכוח נלחמו בגבורה, אך זה היה בבחינת מעט מכדי לשנות את המצב.

לחימת כוחות התגבור וכוחות צה"ל בקיבוץ, 08:30 ואילך

בשעה 08:30 לערך הגיעו מקיבוץ סעד הסמוך שלושה אזרחים מצוידים בשני רובים ובאקדח (אחד מהם הגיע יחף).⁶⁰ בהדרכתו של בר מכיתת הכוננות הם נעו למזכירות, שם ראו את טנדר המחבלים בכיכר שליד המזכירות ורכב נוסף שבו היה מוטלת גופתו של דוד קציר (קצ'קו). לאחר שפגשו בשעה 09:01 בנמ"ר של גדוד 13,⁶¹ המשיכו בתנועה לחמ"ל ומשם לשכונת ההרחבה.

⁵⁶ רשת הקשר 'נשרים', שעה 08:12.

⁵⁷ ריאיון מג"ד 13.

⁵⁸ שיחה עם צפירי תפארת, מתחקר גדוד 13.

⁵⁹ ריאיון מג"ד 13.

⁶⁰ נצפו במצלמות האבטחה של תחנת הדלק דור הסמוכה ליישוב בשעה 08:20, 31 בדצמבר 2023.

⁶¹ מתוך צילום וידאו מהנמ"ר של מ"פ מסייעת 13, 7 באוקטובר 2023.

בשעה 09:45 נכנס גם כוח מאולתר בהרכב קצין היישובים האוגדת, שני אזרחים ושני שוטרים. לאחר שאחד מהם נשאר עם סרגיי ואביחי הפצועים בפתח החמ"ל, המשיכו האחרים בתנועה עד לפאתי שכונת דור צעיר. שם, כשאחד מהם פצוע קשה, ניהלו חילופי אש ונלחמו עם מחבלים עד שחברו אליהם כוחות צה"ל בשעות הצהריים.

כוחות הצבא הראשונים שלא מן הגזרה הגיעו לכפר עזה בשעה 10:30. היו אלה כוחות מיחידת 'דובדבן' וצוות מסיירת מטכ"ל, שנלחמו בשכונה הדרומית.

כוחות נוספים הגיעו לקיבוץ במשך היום; בתחילה כוחות קטנים ומאולתרים, ובהמשך יחידות מלאות. הכוחות הראשונים פעלו במקביל, ללא תיאום, ללא תמונת מצב על האויב, ללא תמונת מצב על כוחותינו ולא על מצב האזרחים. כוחות אלה, שמטרתם הייתה ברורה – לטהר את היישוב ממחבלים ולהציל כמה שיותר תושבים – פעלו באומץ ובנחישות וספגו נפגעים רבים בלחימה.

במקביל להגעת כוחות התגבור והלחימה ברחבי הקיבוץ, נמשך מסע ההרג. עיקר מעשי הרצח התבצעו בשכונות הצפוניות הסמוכות לגדר הצפונית, אליהן הגיע צה"ל באיחור. בשכונות אלה, בין 10:30 ל־12:00⁶² לערך התבצעו חטיפות של 19 תושבים.⁶³

חלפו עוד שעות רבות עד שהצליחו הכוחות לייצב מערכת פיקוד ושליטה ולפעול בצורה סדורה, והלחימה נמשכה במלוא עוצה עד לשעות הלילה המאוחרות. שליטה ברוב השטח הושגה בבוקר יום ראשון, 8 באוקטובר, וטיהור השטח ממחבלים נמשך עד יום שני, 9 באוקטובר.

עד לסיום הלחימה ספג קיבוץ כפר עזה 62 נרצחים (כולל אנשי כיתת הכוננות). נחטפו ממנו 19 אזרחים, מהם שניים נהרגו בשוגג בידי כוחות צה"ל לאחר שהצליחו לברוח מידי חוטפיהם;⁶⁴ 15 הוחזרו ושניים, בעת כתיבת שורות אלה, עדיין ברצועת עזה. מהכוחות הלוחמים – צה"ל ושב"כ – נפלו בקרבות 18 לוחמים.⁶⁵

62 תחקיר 55.

63 תושב נוסף שנחטף, יורי לוין, הצליח להימלט משוביו.

<https://www.youtube.com/watch?v=wQAKNiNeEss>

64 אלון שמריז ויותם חיים שנחטפו מכפר עזה יחד עם סאמר טאללקה נהרגו בשוגג ע"י חיילי צה"ל ב־15 בדצמבר 2023 (את"צ, יומן המלחמה, 15 בדצמבר 2023).

65 מניין זה כולל את רס"ל יונה בצלאל בריף ז"ל שנפצע בקרב זה ונפטר מפצעיו ב-26.11.2024.

סיכום

כבכל מתקפת פתע, גם במקרה זה השעות הראשונות היו גורליות. על אף לחימתם העיקשת וגבורתם של חברי כיתת הכוננות, עד להגעת כוחות צה"ל פעלו המחבלים בכפר עזה כמעט ללא הפרעה. עד השעה 08:30 הם רצחו 37 תושבים (בהם חללי כיתת הכוננות) מ־62 התושבים שנרצחו בקיבוץ באותו יום. התושבים הסתתרו בממ"דים, חלקם היו במאבק על דלתות הממ"דים מול המחבלים. רוב תושבי הקיבוץ חולצו בלילה שבין שבת לראשון.

שני מרכיבי ההגנה ברמת השטח – צה"ל ומערכת הגנת היישובים האזרחית – קרסו. אמנם כוחות הצבא התעשתו והשתלטו מחדש על היישוב ועל השטח, אולם לא היה די בכך.

היכולת להתמודד בעתיד מול התקפות פתע לשטח ישראל מותנית במוכנות ובהיערכות נכונה של כוחות הצבא בשילוב עם מערך הגנה אזרחי מקומי זמין ומותאם למשימותיו.

חובתי לסיים מאמר זה בהתייחסות לגיבורי האירוע:

- תושבי כפר עזה, שנאלצו להילחם על נפשם ולשרוד את התופת תוך גילויי אומץ, תושייה ומעשי גבורה רבים;
- אנשי כיתת הכוננות של כפר עזה, שהתייצבו לקריאה להגן על הקהילה והשאירו את משפחותיהם מאחור; הם נלחמו וניסו להתמודד עם מצב שלא היו ערוכים לו בתנאי נחיתות ואי־ודאות. מתוך 14 שהתייצבו 7 נפלו בקרב ו־3 נפצעו. כולם פעלו כמיטב יכולתם והבנתם את המצב.

אחרית דבר – מחשבות מן העבר

בפקודת הגנת היישוב⁶⁶ נכתב: "הגנת הישוב מתבססת על כוחות צה"ל ותושבי הישוב עצמו". בפועל, ההפתעה ועוצמת ההתקפה הכריעו גם את הכוחות הגזרתיים המדוללים ומנעו מהם את היכולת לעמוד במשימתם – למנוע הגעת מחבלים ליישוב. במצב שנוצר, כיתת הכוננות שאמורה הייתה לתת מענה ראשוני בלבד עד להגעת כוחות צה"ל, מצאה עצמה במשך זמן ארוך מהמתוכנן הכוח הלוחם היחיד בקיבוץ מול עשרות מחבלים מצוידים, מאורגנים ומאומנים. בשל רמת המוכנות הנמוכה, יחסי הכוחות והתנאים המבצעיים, לא שרדה הכיתה, והשפעתה על המתרחש הייתה מוגבלת.

66 פקודת הגנת הישוב עמ' 14.

מצב זה מעלה הרהורים על עצם התפיסה וההיערכות להגנת היישוב, ובעיקר על הקשר בין צה"ל לתושבים. במלחמת העצמאות, ובפרט בחבל ארץ זה של הנגב הצפון-מערבי, היו היישובים ויושביהם קו ההגנה של מדינת ישראל הצעירה. היישובים מוגנו והתחפרו במיטב האמצעים של אז; חלקם פינו את התושבים "הלא-לוחמים", והקרבות התנהלו על גדרות היישובים.⁶⁷ חשוב לציין, שבעוד שכל היישובים עמדו בהצלחה, חלקם רק בכוחות עצמם, מול התקפות של כוחות בלתי סדירים, הרי שמול התקפות של כוחות סדירים וסדירים למחצה, למעט מקרה בודד, היישובים שבלמו את התקפות האויב עשו זאת בסיוע של היחידות הלוחמות.⁶⁸

גם אחרי מלחמת העצמאות נתפסה ההתיישבות כקו המגן וכאמצעי למימוש החזקה על הארץ ועל נכסיה. יישובים נבנו לאורך גבולות הארץ, ולעיתים מוקמו שם משיקולים טקטיים-ביטחוניים יותר מאשר משיקולים אזרחיים. בהתייחסו לדרכי התמודדות עם הבעיות הביטחוניות של המדינה הצעירה, כתב אלוף מאיר עמית: "מה הייתה התשובה שניסינו לתת? הלא היא הקמת יישובים שתכליתם ניסיון לתקוע טריזים, למלא חללים, לשלוט על דרכי התחבורה ולהוות בסיסים לכוחות הפטרול שלנו".⁶⁹

על יישובים אלה צריך היה להגן, ולשם כך נבנה מערך ההגמ"ר – ההגנה המרחבית – שאמור היה להגן על היישובים ולאפשר ליחידות הצבא חופש פעולה התקפי או הגנתי. מערך ההגמ"ר הורכב מתושבים לוחמים בני המקום, שהתייצבו בעת חירום למשימות הגנה שונות, הן בהגנת היישוב והן להגנת המרחב. כוחות הגמ"ר אורגנו במסגרות צבאיות, חבלים, גדודים וכו', שעסקו הן בבניית הכוח והן בהפעלתו בעת חירום. מערך הגמ"ר לבש פנים רבות במהלך השנים כנגזר מרמת האיום וממאזן התפקידים בינו לבין המערך הצבאי בגזרה; ממצב שבו היה מערך משמעותי להגנת המרחב ועד מצב שבו היה מרכיב משני במערך ההגנה.⁷⁰

⁶⁷ מאיר פעיל, "התיישבות במבחן מלחמת העצמאות", **דפי אלעזר 3: התיישבות וביטחון**, עמיקם, אוניברסיטת תל אביב, 1981, עמ' 80.

⁶⁸ שם, עמ' 84.

⁶⁹ אלוף (במיל) מאיר עמית, "תפקיד ההתיישבות באבטחת הגבולות ובשמירת הריבונות ממלחמת העצמאות עד מלחמת ששת הימים", **דפי אלעזר 3: התיישבות וביטחון**, עמיקם, אוניברסיטת תל אביב, 1981, עמ' 107.

⁷⁰ דותן דרוק, "הגנה מרחבית – עלייתה, ירידתה ולידתה מחדש", **בין הקטבים 19**, פברואר 2019.

בתקופה שלפני מתקפת החמאס, מתוך תחושה של עליונות וביטחון בהתרעה ובמכשול, נדחק מקומו של המרכיב האזרחי בהגנת היישובים והמרחב; ממערכת המשולבת בהגנה עם הכוחות הסדירים לאוסף של כיתות כוננות, אשר בשגרה אין עליהן פיקוד אחיד האחראי על בניין הכוח. שילובם במערך הכוננות והמגננה מותנה בפניות של מפקדי יחידות הבט"ש, המתחלפים מעת לעת, וברמת האימון הכרחית מינימלית.

מהתקפת חמאס נגזרים שני לקחים מרכזיים:

- במתקפת פתע נרחבת, זמינותם של הכוחות הסדירים לסיוע ליישובים תהיה מוגבלת בזמן ובסד"כ.

- אנשי הגנת היישוב והמרחב האזרחי, גם אם הם מיומנים פחות מבחינה צבאית, נהנים מיתרונות של זמינות מיידית, היכרות עם השטח ובעיקר מוטיבציה גבוהה להגן על עצמם, על משפחתם ועל קהילתם.

לאור תובנות אלה, יש לארגן מחדש את כוחות הגנת היישוב כמרכיב משמעותי במערך ההגנה. יש לערוך, לצייד ולתרגל את תושבי היישוב וכוחות הכוננות להגנה ולהתמודדות עם מצבי חירום שונים; ויש לבחון ולעדכן את מערכת היחסים שבין היישוב הבודד למערך ההגנה כולו.

בשנת 1979 כתב אלוף אהרון יריב מאמר העוסק בהיעדר עומק אסטרטגי, ודומה כי חזה את פני העתיד:

אולם גם אם נקיים כוחות בפועל ככל יכולתנו, עלול המצב להיות קשה מאוד אם נצטרך לסמוך רק עליהם. לאושרנו נמצאת בידינו תשובה שעשויה להקל והיא – ההגנה המרחבית [...] הצלחתה של ההגנה המרחבית תלויה במידה רבה גם בשילובה האורגני ביתר הכוחות במערכת ההגנה שצה"ל יקיים.⁷¹

71 אהרון יריב, "עומק אסטרטגי – השקפה ישראלית", **מערכות 270-271**, אוקטובר 1979.

נספח – חברי כיתת הכוננות – לוחמי הקיבוץ

צוות רבש"ץ

שחר אביאני ז"ל, רבש"ץ, בן 56

אברהם חננאל הנדי ז"ל, סגן רבש"ץ, בן 37

לוחמי כיתת הכוננות

טל אילון ז"ל, מפקד כיתת הכוננות, בן 46

אורי שמעון רוסו ז"ל, סגן מפקד כיתת הכוננות, בן 44

אופיר ליבשטיין ז"ל, בן 50

נדב עמיקם ז"ל, בן 39

אביב ברעם ז"ל, בן 33

אביחי ברודץ', בן 43

עידו שמריז, בן 33

דקל סייג, בן 33

סרגיי ינקלביץ, בן 44

יניב אוחנה, בן 45

בר אלישע, בן 42

עידן שלזינגר, בן 39